

Ruské revoluce roku 1917

Ty první dvě revoluce, Únorová a Červencová, byly poznamenány krví tisíců obětí pochovanými v masových hrobech na Martově poli v Petrohradu. Třetí revoluce, Říjnová, byla rudá barvou svých idejí, ale krve a násilí téměř prostá. Únorová revoluce svrhla cara, ale jeho Duma (ruský parlament) ještě vytvořila Prozatímní vládu knížete Lvova. Až červenec nastolil Kerenského. Zároveň ale předznamenal i jeho konec a odsouzením bolševiků paradoxně uvolnil cestu k jejich vítězství v Říjnové revoluci.

Tato revoluce šokovala celý dosavadní svět. Během *Deseti dnů, které otřásly světem*, zvolili poslanci Všeruského sovětu, volení zdola, demokraticky, zcela novou sovětskou vládu: Radu lidových komisařů vedenou Leninem. Jak už jsme uvedli, Říjnová revoluce proběhla téměř bez ztrát na životech. Bylo to proto, že nejen nastolila systém demokratický nejen delegováním svých zastupitelů a vlády, ale prosazovala rozhodování svobodnou volbou i do systému státní moci, policie a soudnictví, opět zprvu bez násilí a svévole. Teror přinesla až reakce moci zbavených generálů, ministrů, šlechty a statkářů, jejich sluhů, úředníků a z války tyjících magnátů. Byl to bílý teror podporovaný víc než dvěma desítkami zahraničních intervencí. Až ten zbavil rudou revoluci demokracie míru a infikoval bránící se sovětskou moc násilím a sklonem k využití diktátu vnucenou válkou.

Rudá Říjnová revoluce přivedla na svět doposud nebyvalé opojné myšlenky ve vyprahlé intelektuální poušti třetího roku první světové, tzv. Velké války. Jak vše probíhalo, o tom nevíme ale dodnes téměř nic pokud jde o Únor i Červenec. Tendence a zkresleně jsme byli a stále jsme informováni o Říjnové revoluci. Záplavu lží a klamu může odvrátit jen bližší pohled na fakta a události tak, jak probíhaly a jak je věrohodní svědkové, renomovaní publicisté a spisovatelé, zaznamenali.

O *Deseti dnech, které otřásly světem*, napsal skvělou stejnojmennou reportáž absolvent Harwardu, bezprostřední svědek, charismatický Američan John Reed. Citlivý pohled plný emocí vtělila do své za srdce beroucí knihy *Rudé srdce Ruska* americká spisovatelka Bessie Beatty. O její pohled, stejně tak jako o oscarový film *Rudí* slavného režiséra Warrena Beattyho, jsou dodnes čeští čtenáři a diváci ošizeni. O třetí, rozhodující revoluci rudých jen málokdo ví, že bolševici (příslušníci většinové frakce ruské sociální demokracie) v ní zvítězili téměř bez výstřelů, bez obětí na životech a to navzdory tomu, že byli v červenci krvavě potlačeni a uvrženi do žaláře lživě pro vlastizradu. Zvítězili programem

spravedlivého míru bez podmínek, s příslibem chleba hladovějícím milionům a pozemků po půdě toužícím zemědělcům- bezzemkům.

Zbavíme-li se vžitých předsudků, mohli bychom souhlasit, že události z **Rudého srdce Ruska** (Petrohradu roku 1917) se dodnes právem nazývají **Deseti dny, které otřásly světem**. *Rudé srdce Ruska*, které více dovede vzít za srdce, do češtiny bohužel nebylo přeloženo a to ani za tzv. reálného socialismu. Tehdejší strážcům komunistického grálu zřejmě vadilo, že Bessie si náramně rozuměla s ženou tehdy stejně známou a snad i populárnější než Lenin, že napsala příznivě o levicové socialistce v revoluci s Leninem spolupracující: o „matce ruského venkova“ Spiridonové, která našla cestu k bolševikům. Maria Spiridonová představovala Socialisty, levicové revolucionáře, s bolševiky v Říjnové revoluci úzce spojené. Kromě Marie dává Bessie Beaty slovo také výřečnému Lvu Trockému, jenž ruské revoluce popsal ve svém obsáhlém díle *Dějiny ruské revoluce 1905-1917*.

Pro ty, kteří chtějí zvědět bez předchozího oznámkování, jak to v roce 1917 bylo, a ať už z jakýchkoli důvodů se ke třem shora uvedeným knihám, jež považuji za čtenářské minimum, nedostali či nedostanou, předkládám následující obraz ruských revolucí. Ruský fenomén je i po stu letech, jež od revoluce bolševiků spjaté s Leninem uběhly, stále neutuchající. O tom, že 10 dnů událostí z rudého srdce Ruska, Petrohradu 1917, skutečně otřásl světem a že vliv Ruska od roku ruských revolucí působí i nadále, není sporu. Ruské revoluce před sto lety lze označit jako výsledek dvou válek, nejen té Velké; také proto dějiny ruských revolucí začínají už v roce 1905. Co se tak důležitého v Rusku stalo? Jaké bylo pozadí tehdejších událostí?

I

Krvavá neděle 1905

Tíže prohlubující se krize v carském Rusku se stávala s přibývajícím roky začátku XX. století nesnesitelnou. Projevilo se to zřetelně už ve válce Ruska s Japonskem, která trvala od února 1904 do září 1905. Japonsko se v této válce poprvé představilo jako mocnost, se kterou musel svět nadále počítat. Naopak ruský obr poodhalil zřetelně své hliněné nohy. Události ukázaly, že říše, má-li se v dravém proudu stále ambicióznějších impérií zachovat, se neobejde bez radikálních reforem.

Nehledě na zhoršující se situaci považoval ruský car stávky i s „krvavou nedělí“ 9/01/1905 (22/01/ dle současného kalendáře), kdy jeho vojáci střelbou poslali na smrt přes 1000 účastníků pokojné demonstrace 120 000 petrohradských dělníků, za vcelku bezvýznamný incident. V předvečer masakru si do svého diáře poznamenal: „*Ve vedení dělnických odborů je nějaký druh kněze-socialisty, Gapon.*“ Ujištěn po nedělní krvavé pacifikaci pokojné prosebné demonstrace, že je situace pod kontrolou, odjel s rodinou v obvyklé pohodě do své rezidence v Carském Selu.

Někteří prozřetelnější politici a diplomaté ale tak úplně carovu bezstarostnost nesdíleli. V krvavé neděli už tehdy viděli příznaky krize s hlubšími kořeny. Považovali za nutné pokusit se problémy nemocné říše napravit. Spojnicí mezi krvavou nedělí 1905 a revolucemi 1917 se tak stal řetězec pokusů o změny. Reformy však byly většinou jen hromaděním dalších zhruba stejných, ale stále větších problémů a chyb.

Bezradnost se zračila v osudech carských ministrů vnitra právě tohoto mezidobí ohraničeného revolucemi 1905 a 1917. Už ministr vnitra Sipjagin byl zabit kulí z revolveru, Pleve byl roztrhán pumou atentátníka. Krátce na to strávil jen několik měsíců v křesle i další neúspěšný ministr Edvard Oeström. Během období tohoto bývalého četnického náčelníka se poprvé v historii objevil v tisku dodnes hojně používaný výraz: „*ruské jaro*“. Tehdy šlo o šalebné ohlasy nadějí roku 1905. Liberálnější ovzduší sliboval nový politik, na tehdejší poměry mladý 47letý ministr vnitra kníže Svjatopolk-Mirskij. Fyzicky přežívaje byl však i on proměněn v politickou mrtvolu událostmi krvavé neděle 9. ledna 1905.

Od samotného počátku byl Petrohrad roku 1905 naplněn událostmi, které položily mezníky mezi minulostí a revolucemi nastolenou budoucností v roce 1917. „Ruským jarem“ bylo označováno dětství politického uvědomění do roku 1905. K paměti ho uchoval Lev Trocký v *Dějínách ruské revoluce 1905 – 1917*. V Rusku se o politickém jaru mluvilo ale jen v Petrohradu. Tam také přečkal Alexandr Bulygin jako další v řadě se střídajících osob v horkém křesle ministra vnitra opět jen velmi krátkou dobu. Ani tento autor projektu prvního ruského zastupitelského sboru, Státní dumy, tehdy s petrohradským *jarem* neuspěl.

Projekt vytvoření dumy nebyl realizován ani po říjnové stávce, která mu politicky zlomila vaz. Bulygin musel také odstoupit. Pak došlo i na známějšího ruského politika hraběte Witteho. Ten na postu premiéra, vyčerpán dělnickými a vojenskými povstáními, zanedlouho také neslavně padl, když šokbrl o práh jím samým konečně k živoření přivedené ruské Státní dumy. Ta, oddaně sloužící carovi, byť nechtěná, přece jen přežila, ale Witte, znelíben, v roce 1906 odstoupil.

Krvavá lednová neděle v roce 1905 uvedla do pohybu události, které položily osudový

mezník mezi ruskou minulostí a přítomností. Učinily krvavou čáru za období nadějí „ruského jara“, za dobou dětství politického uvědomění. V Petrohradu vzniká poprvé právě už koncem roku 1905 *Sověť dělnických zástupců*, jako revoluční samosprávná jednotka. Stal se vzorem podobného kroku pro Moskvu a později se rozšířil po celém Rusku.

Do revolučního Petrohradu v roce 1905 se vrací z emigrace v Paříži také Lenin. Stejně rychle ale je Rusko zase donucen opustit. Svou celkově 17-letou emigraci přerušil pobytem v Rusku jen krátce. Ještě v téže roce, po neúspěchu revolučních dějů, se vrací do Paříže a odtamtud odjíždí nadlouho do Švýcarska. Do Petrohradu přibude až v dubnu 1917. Od té doby je tam pak v čele revolučních událostí, s přerušením v červenci, kdy se před vlnou masového zatýkání a hrozbou likvidace uchyluje dočasně do Helsinek; ještě před vyvrcholením děje velkou Říjnovou revolucí, je však opět přítomen v plném nasazení v centru převratných událostí.

V dobách svého exilu pobýval V. I. Lenin dvakrát, a to krátce, v Praze. Bylo to v roce 1900 a pak opět roku 1912 na konferenci Sociálně demokratické strany Ruska. Z ní se při sněmování v nynějším Lidovém domě vydělila ze sociální demokracie Ruska většinová frakce bolševiků. Ta později sehrála v čele s Leninem rozhodující roli v Říjnové revoluci.

Revolučnímu říjnu předcházel pád carismu v ruské Únorové revoluci. Historikové tuto revoluci příliš nepřipomínali, protože byla neúspěšná ve svých důsledcích. Zřejmě také proto o ní toho víme i u nás poměrně málo. A to jsme na tom zásluhou T. G. Masaryka v Česku mnohem lépe. Rok 1917 prožíval Masaryk intenzivně přímo ve středu událostí v Petrohradu, pak i v Moskvě. Podal o tom svědectví ve své „*Světové revoluci*“ a aktuálně v proslulém *Memorandu*, které předal prezidentu Wilsonovi v USA, kam po anabázi přes Sibiř a Pacifik dorazil v dubnu 1918.

Masaryk nepředpokládal trvalejší úspěch Říjnové revoluce a dlouhodobější existenci sovětského Ruska. Naopak geniálně předpověděl neudržitelnost diktatury proletariátu bez integrace demokracie a humanismu, a také pád bolševiků i s jejich reálně socialistickou odrůdou. Masaryk plně podporoval ruskou únorovou revoluci i s její epizodní protibolševickou krvavou mezihrou v červenci roku 1917. Z petrohradských politiků tehdejšího Ruska měl jako ministr zahraničí nejbliž k Masarykovi Pavel Miljukov. Seznámil se s ním před tím v USA, kam v době trestu z Ruska, jako profesor historie pronásledovaný carským režimem, Miljukov emigroval. Byl stoupencem konstituční monarchie, založil a vedl stranu konstitučních demokratů, tzv. Kadetů. Za ni byl v první vládě knížete Lvova ministrem zahraničí. A v této funkci Miljukov do Ruska revolucí 1917 pozval svého přítele Masaryka.

Pavel Miljukov patřil k nejménějším v Rusku se dostal díky svému projevu v Dumě v roce 1916, který koloval pak po celém Rusku jako pamflet pod názvem *Hloupost nebo zrada?* Ale už před tím v roce 1915 ještě sžíravěji charakterizoval carské Rusko výstižně jiný známý liberál a Kadet, poslanec Dumy Vasily Maklakov jako: „*automobil, jedoucí bez brzd křivolakou cestou mezi srázy hor nad propastí, řízený šíleným řidičem*“, aniž jmenován byl za řidiče se ztrátou rozumu považován Rasputin či dokonce samotný car.

Oba a přední politici jako odpůrci bolševiků odešli do emigrace. Nakonec ale našli cestu k SSSR a dokonce ke Stalinovi; Miljukov podporoval zahraniční politiku SSSR už od války s Finskem a jako Stalinův stoupenec vystupoval od začátku II. světové války také Maklakov. I tento liberál se stal Stalinovým stoupenecem a je znám svým přípitkem na velvyslanectví SSSR v Paříži v roce 1944. Přípitek zněl: „*Na vlast, na Rudou armádu, za Stalina!*“

V porovnání s rokem 1905 šlo v únoru 1917 o skutečnou revoluci vedoucí k abdikaci cara a k dalšímu pokračování revolučního dění v červenci a hlavně v říjnu téhož roku. V čem spočívaly příčiny této ruské revoluce, jak probíhala, proč se o ní tak málo ví v Rusku, ve světě, ale i u nás, a jak to, že nenaplnila už v únoru a už vůbec ne potom očekávání svých strůjců?

Obrovské a stále se zvětšující břemeno Velké války v jejím vyčerpávajícím třetím/čtvrtém roce doléhalo v řetězu neúspěchů a vyložených vojenských porážek na ruské frontě hlubokou krizí. Odpor k válce, provázené obrovskou korupcí, zradou a neschopností prolehlého carského systému, vrcholil v hladové vzpouře přímo v centru carovy říše, v Petrohradu. Nekonečným zástupům unavených, až 16 hodin denně do úmoru pracujících a pak v nekonečných frontách na chleba čekajících žen a dětí, se nedostávalo ani chleba, ani uspokojivého vysvětlení, proč mají se svými dětmi dál hladovět. Téměř stejně tak hanebně byli ale zásobováni i vojáci. Těm se nedostávalo na frontách ani zbraní, munice a chyběla i základní výstroj. Kritická situace zimy v začátku roku 1917 přerostla v hlubokou krizi a vedla k revoltě.

Car byl donucen odstoupit. Vznikala ruská republika. Funkce se ujala Prozatímní vláda složená z členů carské Dumy, která se měnila v prozatímní zastupitelský orgán. Zároveň vznikaly volené sověty, jako paralelní a nesrovnatelně demokratičtější orgán než carská Duma. Co radikálním změnám předcházelo, z čeho vzešly a jaké byly specifické příčiny, které k revoluci v Rusku vedly?

V mocenském carově okolí stále většího vlivu nabývala od roku 1905 carevna Alexandra (rodem Němka) a jejím přičiněním také její důvěrník a přítel, „jurodivý“ mystik Grigorij Rasputin. Rok před revolucí, dne 17. března 1916, kdy se již rozervaná země zmítala v křeči sevřená kleštěmi vojenských porážek a rozkladu, psala carevna svému choti Mikuláši do hlavního stanu: „...*Nesmíš být povolný, nesmíš připustit nic, co chtějí oni. Musí to být Tvá válka, Tvůj mír i čest Tvá a naší vlasti a v žádném případě Dumy. Nemají práva říci*